

TOMPA-HAGYOMÁNYOK ÉS EMLÉKEK A MAGYARORSZÁGI GÖMÖRBEN

BODNÁR MÓNIKA

Tompa Mihály 1817. szeptember 28-án született Rimaszombatban. Anyja korai halála után az alig 5–6 éves gyermek apai nagyszüleihez került Igricibe, majd az ottani iskolaévek után 1832-ben Sárospatakra, a református kollégiumba. Kisebbségi megszakításokkal 1844-ig tartózkodott Patakon. Ezután házitanítóként tartotta fenn magát. Közben megismerkedett a magyar irodalmi élet alakjaival, Pesten is megfordult. Ám az ottani nyüzsgés nem vonzotta őt, fárasztotta és még inkább legyengítette amúgy is beteges szervezetét. Ezért megváltás volt számára a Gömör megyei kis falu, Beje meghívása a lelkipásztori teendőik ellátására. Ezt a hivatalt 1846 szeptemberében foglalta el, szeptember 27-én tartotta beköszönő beszédét. 1849. április 22-étől a jobb jövedelmet biztosító keleméri egyház papja lett, majd bő két év után Gömör megye egyik legjobb parókiáját, a hanvait kapta meg, s itt élt 1868. július 30-án bekövetkezett haláláig.¹

Tompának tehát szinte egész élete Gömör megyéhez kötődik. Trianon után ez a területi egység megbomlott, az új határ megvonását követően a mai Magyarország területén csak 22 település maradt. Papi állomásai közül ezek közé tartozik Kelemér.

Kelemér református falu a Gömör kapuját jelentő Putnok szomszédságában. Lakosainak száma a 19. század közepén alig haladta meg a hatszázat, napjainkban is kevéssel ez alatt mozog.² A keleméri református egyház leányegyháza az akkor kétszáz lakosú Poszoba, mai nevén Gömörszőlős.³ E két falu lakóinak lett papja az akkor már neves költő. Az új helyet Vadnay Boldizsár keleméri földbirtokosnak, 48-as honvéddadnagyának köszönhette, akivel tábori lelkészként ismerkedett meg. Ő eszközölte ki az egyháztanácsnál Tompa megválasztását. Hivatalának elfoglalását ekként rögzíti az egyházi jegyzőkönyv: 1849. Április 22. – *Az újonnan meghívott pap Tompa Mihály beköszönt; is-teni tisztelet után consistorium tartatván, az egyház anya és jegyzőkönyveit, szent edé-nyeit, pecsétjét, perselyeit átvette.*⁴

A keleméri papi járandóság már elégnék mutatkozott arra, hogy a nőstülés, a családalapítás gondolatával foglalkozzon. 1849 májusában feleségül vette Soldos Emília runyai földbirtokos kisasszonyt.⁵ Szűk két és fél esztendőt töltöttek Keleméren. Tompa abban a templomban szolgált, amely ma is áll. Az akkori szerény paplak szegényes mi-

¹ Tompa Mihály életrajzához lásd: Szász Károly, 1870.; Szász Károly, 1885.; Váczy János, 1913.; Kéki Lajos, 1912.; Miklós Róbert–Kováts Dániel, 1991.

² Fényes Elek, 1851. II. 196. 1999. október elején a Keleméri Polgármesteri Hivatal tájékoztatása szerint 565 fő a lakosok száma.

³ Fényes Elek, 1851. III. 259. Gömörszőlős lakóinak száma napjainkban nem éri el a százat.

⁴ A keleméri és poszobai egyház jegyzőkönyve 1707–1870. 306.

⁵ Keresztury Dezső szerint 1849. május 1-jén vette őt feleségül. (vö. Arany János, 1975. 668. lap 228. levélhez fűzött megjegyzések) Miklós Róbert szerint Tompa május 1-jén kelt levelében kérte meg Soldos Emília kezét, s a házasságot napok múltán Runyán meg is kötötték. (Miklós Róbert–Kováts Dániel, 1991. 41.)

voltát *Az én lakásom* című versében,⁶ valamint Arany Jánoshoz 1850. október 27-én kelt levelében örökítette meg.⁷ Szintén áll a kis épület, amely minden valószínűség szerint Tompa idejében is állott, s a Tompa Emlékmúzeum létrehozásakor éppen ezért esett erre a választás.⁸ A mai parókia falán látható emléktábla felirata, mely szerint „*Ebben a házban lakott Tompa Mihály*” nem felel meg a valóságnak. Ez az épület Tompa távozását követően épült. Viszont vannak egyéb Tompa-émlékek a faluban. Így elsősorban az egyházi anyakönyvek és a presbitériumi jegyzőkönyv, melyek őrzik Tompa kézírását. Ő jegyezte be halálát, s temette el 1849. július 15-én a 31 éves korában tüdővészben elhunyt Vadnay Boldizsár 48-as honvédhadnagyot, aki egyúttal kedves barátja volt Tompának.⁹ Temetési beszéde az utókor számára is ismert, nyomtatásban is megjelent a prózai munkásságát összegyűjtő kötetben.¹⁰ 1849. október 2-án ő keresztelte meg Vadnay Matild Malvint, néhai Vadnay Boldizsár és Dobosi Judit leányát, aki aztán 3 hó 20 napos korában 1850. január 20-án *sinylődésben* meghalt és január 23-án énekszóval temették el Keleméren. 1850-ben 27 gyermeket keresztelt meg Tompa. Közöttük 6-os sorszám alatt van bejegyezve Kálmán nevű kisfia, aki 1850. március 10-én született és másnap, 11-én kapta meg a keresztséget. Keresztszülei voltak Draskóczy Gyula és özvegy Recsky Benedekné¹¹ – annak a Recsky Benedeknek a felesége, aki szintén jó barátja volt Tompának, s akire *A széky pusztán* című versében emlékezik. A Recsky sírkövén olvasható sírvers is Tompa Mihály alkotása.¹² A vörösmárvány hatalmas sírkő, amely eredetileg a székipusztai kúria kertjében állott,¹³ ma – sajnos csonkán – a temp-lomkertben, a Tompa Emlékház közelében látható. Kisfia születését a *Fiam születésekor* című versben örökítette meg, melyből kiolvasható az a boldogság, amit egy szülő, egy apa érez piciny gyermekére tekintve. Ám nem örülhetett sokáig, mert 1850. május 20-án már el is temette szeretett gyermekét, akinek mindössze 2 hónap 8 nap adatott ebben az életben. A kis sírhalom az akkori paplak közelében domborodott, ma is megvan. A régi-ek visszaemlékezése szerint alacsony köemléke volt.¹⁴ A köemlék, vagy inkább csak tö-redéke ma még megtalálható. Rendbetételt, gondozást igényelne ez a sírhant.

Szintén a keleméri anyakönyvben lelhető fel az a születési bejegyzés, melynek mi-kéntje nagy fejtörést okozott Tompának, s ez ügyben levélben tanácsot is kért Szentpétery Sámuel pelsőci lelkészarsától, jó barátjától.¹⁵

Tompa nagyon szerette a természetet. Erről nemcsak versei tanúskodnak, a ha-gyomány is megőrizte ezt. Kelemér és Gömörszőlős határában létezik egy kis tisztás

⁶ A verset 1850. június végén írta. *Arany János*, 1975. 670.

⁷ A levél másolatát, valamint a lakására vonatkozó részt Miklós Róbert is közli (*Miklós Róbert–Kovács Dániel*, 1991. 40. ill. 43.)

⁸ A Tompa Mihály Emlékházat négyéves gyűjtőmunka után 1963. szeptember 28-án nyitották meg – azok után, hogy a református egyház a Tompa által egykor irodalmi műhelyként használt káplánlakást és magtárt e célra örökös használatra átadta, (É. Kovács László, 1991. 90.) Bár Tompa Mihály által 1850. október 27-én Arany Jánoshoz írt levelének rajzát szemlélve, felvetődik a gyanú, hogy talán nem is a káplánlakban, hanem az egykor Tompa által is lakott paplakban kapott helyett az emlékmúzeum.

⁹ Kelemér–Gömörszőlős (Poszoba) ref. egyházközség vegyes anyakönyvei 1772–1924.

¹⁰ *Tompa Mihály*, 1867. 142–148.

¹¹ Kelemér–Gömörszőlős (Poszoba) ref. egyházközség vegyes anyakönyvei 1772–1924.

¹² A sírvers szövege: *Áldás reád nemesen dobogott szív! Oh ha kihűltél,*

Kincséd az élőknek mért nem hagyád örökül?

Annyi becsület, jószág, szeretettel vala te benned

Hogy száz romlott szív megneemesülne tőle! idézi Rácz Győző, 1992. 71.

¹³ *Rácz Győző*, 1992. 70.

¹⁴ Eszlári János régi harangozó közlése.

¹⁵ Lásd Tompa Mihály 1849. június 25-én kelt levelét. In: Tompa Mihály levelezése I. 1964. 92–93.

ahol áll egy hatalmas, egyedül álló tölgyfa, amit *Tompa-faként* őrzött meg az emlékezet.¹⁶ Ma már tábla is jelöli az utat ehhez az emlékfához.

A keleméri Tompa-emlékek között rangos helyet foglal el a templomkert bejárata előtt felállított Tompa-mellszobor, Andrássy Kurta János alkotása. A szobor leleplezésére 1988. október 2-án, a költő halálának 120. évfordulója alkalmából került sor.¹⁷

Kelemér leányegyháza volt Poszoba, mai nevén Gömörszőlős, ahol a templomban emléktábla őrzi Tompa Mihály nevét.

Kelemérről és Gömörszőlősről, az itteni Tompa-hagyományokról szólva feltétlenül meg kell említeni a Tompa Mihály Emlékbizottságot. Ez az a társadalmi szervezet, amelynek köszönhető a Tompa Emlékmúzeum léte és a Tompa-hagyományok ápolása a magyarországi Gömörben.¹⁸ Könyvtárában számos Tompa-mű és Tompáról szóló könyv, tanulmány megtalálható.

Kelemér és Gömörszőlős mellett Putnok is őrzője a gömöri költő emlékének. Anál is inkább, mivel Tompa számos esetben megfordult Putnokon, egyebek mellett azért is, mert itt volt a legközelebbi posta, így kiterjedt levelezését Putnokon keresztül bonyolította. De nemcsak hivatalos ügyeit intézve járt itt gyakran. Baráti szálak fűzték Pásztor Sándor putnoki földbirtokoshoz, aki víg kedélyű öreglegény volt. Pásztor Sándor születési és elhalálozási adatai ma is olvashatók a putnoki református anyakönyvekben. Eszerint 1795. október 26-án született Pásztor Dániel és Geleji Soós Eszter nemes szülők gyermekeként.¹⁹ Víg kedélyének és fiatal lelkületének – amiket egyébként Tompa versekben is megénekelte *Sándor bácsi, Öreg barátomhoz, Levél öreg barátomhoz* – köszönhetően viszonylag hosszú kort megélt, 71 éves korában, 1867. február 27-én hunyt el hastífuszban. Az ezt megelőző években Tompa, feleségével együtt valószínűleg több alkalommal is vendége volt az öregnek, mert Tompánéknak nagyon megtetszett Pásztor Sándor háza, mint erről Tompa levelezésében is említést tett. Pásztor Sándor halála után a ház eladó lett. Tompáéknak nem volt annyi pénzük, hogy megvegyék. Ám a beteg költőt nyomasztotta a gondolat, hogy mi lesz hű feleségével az ő halála után. Az a nemes cél, hogy majdan özvegyen maradó hitvesének jövőjét biztosítsa, arra sarkallta, hogy minden erejét összeszedve dolgozzon, írjon. Így született meg az *Olajág* címet viselő imádságoskönyv, amely Tompa egyik életrajzírója szerint *a költő végbúcsúja a világtól, hitvesétől, ... a természettől, barátaitól s a hazától*.²⁰ Az Olajágot szeretett feleségének ajánlotta, mint erről a *Nőmnek* címet viselő ajánlóvers is tanúskodik. S tette ezt oly módon is, hogy ennek honoráriumából tudták megvenni az óhajtott kis házat.²¹ Ez a ház az egykori Kavacs utcában volt található, amely 1906-ban a Tompa Mihály nevet kapta.²² Nyilván nem véletlenül. Abban az időben még sokan emlékeztek rá, hogy itt élt özvegy Tompáné 1869 áprilisától haláláig, 1880. november 29-ig. Itt halt meg 51 éves korában, tüdőlobban, mint erről a putnoki református anyakönyv tanúskodik: *Soldos Emilia, néhai Tompa Mihály református lelkész 12 évtől özvegyét* Balogh Béla, a város monográfiájának írója búcsúztatta, majd az anyakönyv bejegyzése szerint *a holt test Hanvára vitetett, s férje mellé temettetett*.²³ Hanván a temetést Csizy János ottani lelkész végezte, kinek felesége, Lévy Irén Tompáék nevelt leánya volt. Tompáné halálának kö-

¹⁶ Az emlékfáról részletesebben lásd *Ráczy Győző*, 1992.

¹⁷ Gömöri Múzeum Adattára (továbbiakban GMA) 91.27.29.

¹⁸ A Tompa Mihály Emlékbizottságról lásd *É. Kovács László*, 1991.

¹⁹ Putnok ref. egyházközség vegyes anyakönyve 1762–1856. 43. old.

²⁰ *Váczy János*, 1913. 276.

²¹ *Váczy János*, 1913. 86 és 275.

²² Putnok község képviselőtestületi jkv. 61–190. sz. határozat. B.-A.-Z. Megyei Levéltár V-188/2.

²³ Putnok ref. egyházközség vegyes anyakönyve 1857–1895. 462. old.

rülményeiről Lévy József 1830. december 3-án keltezett levelében részletesen beszámolt az egykori jó barátának, Arany Jánosnak és feleségének.²⁴

Putnokon Tompáék emlékét nemcsak egy utca őrzi. 1994-ben az I. sz. Napközi Otthonos Óvoda felvette Soldos Emília, Tompa feleségének nevét. Az óvodán belül a folyosó falán látható Soldos Emília emléktáblája, Rácz István alkotása.²⁵

Kálniczky Vilma a budapesti Tompa-emlékműnél

Ám a putnoki Tompa-kultusz ennél jóval messzebbre nyúlik vissza. Balogh Béla putnoki református lelkész utódja volt Kálniczky Endre, aki szintén pataki diák volt. Tompához hasonlóan ő is részt vett a 48-as forradalomban és szabadságharcban, aki haláláig Kossuth-bankót rejtegetett a tárcájában, s aki nagy tisztelője volt Tompának. Az ő lánya, Kálniczky Vilma volt az, aki a 20. század elején a Tompa-kultusz szószólójaként vált ismertté. Írásait összegyűjtötte, kiadta, s a bevételt egy Budapesten felállítandó Tompa-emlékmű létrehozására ajánlotta.²⁶ A Gömöri Múzeum a kiadványok mellett egy fotót is őriz Kálniczky Vilmáról, mely a megvalósult álmom, a Tompa-emlékmű tövében ülve ábrázolja az akkor már idős hölgyet.²⁷

A Gömöri Múzeum megalakulása óta gyűjti a Tompa-emlékeket és a Tompa-kultusz emlékeit. Számos Tompa- és Tompáról szóló kiadvány mellett a gyűjtemény féltve őrzött kincse az az eredeti Tompa kézírásos levél, amit a hanvai pap hivatali fe-

²⁴ A levelet teljes terjedelemben lásd: *Arany János*, 1900. 465–466.

²⁵ GMA 99.95.1–7.

²⁶ *Kálniczky Vilma*, 1912; *Kálniczky Vilma*, 1938.

²⁷ GMA 88.71.17.

lettesének, Terhes Sámuel esperesnek írt Rimaszombatba.²⁸ Ezt a levelet a szakirodalom nem ismeri, az összegyűjtött Tompa-levelezésekben nem szerepel.

Egy másik értékes Tompa emlék az a fehér márvány emléktábla, amely *A gólyához* című híres allegorikus költemény születésének állított emléket egykoron Susán, a Losonczy-kúria udvarán.²⁹ Az azóta kipusztult szilfa egy ép darabját a gömörszőlősi gyűjteményben őrzik.

A Tompával kapcsolatos emlékek között tartható számon az a lila bársonykötéses, rézveretes, gyöngyházbetétes, zsolttárolkat tartalmazó csatos énekeskönyv, melyet Szentpétery Sámuel, Tompa pelsőci lelkészbarátja ajándékozott unokájának, Farkas Jolánknak.³⁰ Egyébként Farkas Jolán édesapja, dr. Farkas Gyula volt az özvegy Tompáné jogtanácsosa. Ezenkívül baráti viszony is volt a két család között. Tompáné halála után Tompa íróasztalát számos Tompához írott levéllel – köztük Arany János-levelekkel – együtt Farkas Gyula örökölte. Az ő lánya, Farkas Jolán dr. Seress István ügyvédhez ment feleségül. Az ő gyermekük volt Seress Ella, akit Putnokon mindenki Baba névvel ismert. Óáltala került a Tompa-íróasztal évtizedekkel ezelőtt a keleméri Tompa Emlékházba.³¹ A leveleknek sajnos nyomuk veszett. Seress Ella nem ment férjhez, utódok nélkül halt meg. Hagyatékából számos darabot – elsősorban fotókat – a putnoki Gömőri Múzeum őriz.

A Farkas család családfája:

Farkas Imre putnoki ref. lelkész

(meghalt: 1866. március 8.)

felesége: Elek Lídia

Farkas Gyula jogtanácsos

(született: Putnok, 1852. január 3.)

felesége: Szentpétery Jolán

(Szentpétery Sámuel pelsőci ref. lelkész

és Kálniczky Zsuzsanna leánya)

Farkas Jolán

(született: Pelsőcön, nagyszüleinél 1885. július 2-án)

férje: dr. Seress István ügyvéd

Seress Ella (Baba néni)³²

²⁸ A levél boríték nélkül, összehajtogatva lett megcímezve és az illesztésnél vörös viaszpecséttel ellátva. Címzése: *Nagytiszteletű s tudós Terhes Sámuel gömőri esperes és rimaszombati ref. Lelkész Úrnak teljes tisztelettel. Rimaszombat. A levél tartalma: Nagytiszteletű Esperes úr! Midőn egyházunk által az egyházkerület pénztárából nyert kölcsön körüli kegyes közbenjárását s ajánlatát teljes tisztelettel megköszönném nagy tiszteltű esperes urnak, mind a magam mind egyházam részéről: kénytelen vagyok ismét alkalmatlankodni abbeli kérelmemmel, méltóztatassék e kegyességét még megtóldani azzal: hogy a Szűcs Miklós úr által nagytiszteletű esperes urnak megküldött határozati számot s időt, – melyet egyszer már megnyertünk de bizonyos baj és út miatt elvesztettünk – egy ujnyi papíron nekünk megküldeni kegyeskedjék. Bátor vagyok a Révész Imre úr munkájára is ide csatolni az előfizetési díjt 1. p. főt. Ki egyébaránt teljes tisztelettel vagyok Hanván május utolsó napján 1856. Nagytiszteletű esperes urnak alázatos szolgálója Tompa Mihály hanvai ref. pap.*

²⁹ A márványtábla leltári száma: 93.11.1. A tábla történetére vonatkozóan lásd *Dobosy László*, 1988.

³⁰ GMA 88.29.1.

³¹ A rimaszombati Gömőri Múzeumban is van egy Tompa-íróasztal, amit Farkas Gyula özvegye ajándékozott oda. (*Kálniczky Géza*, 1918. 158.)

³² Seres Ella unokatestvére, Seress Sarolta dr. Lendvály Benőné (az apák, dr. Seress István ügyvéd és Seress József gyógyszerész – voltak testvérek) szintén számos adománnyal (festmények, szőnyegek, porcelán stb.) gazdagította a Gömőri Múzeum gyűjteményét, és a Rákóczi úti családi házat is múzeumi célokra hagyta.

Farkas Jolán 1900 tájkán

Putnokon a Tompa- emlékeket nemcsak a Gömöri Múzeum gyűjti és őrzi. Rácz Győző egész könyvtárnyi Tompa-könyvvel, Tompáról szóló irodalom sokaságával, vele kapcsolatos képeslapokkal, plakettekkel, kítűzőkkel rendelkezik, s emellett kutatja is a költő életét.³³

A Seress-házban ma a Holló László Galéria működik. Itt teszünk említést arról is, hogy Csízy János, Tompa utolsó káplánja és Tomáék nevelt lányának későbbi férje rokonságban állt azzal a Molnárné Csízy Jolánnal, aki szintén számos adománnyal gyarapította a Gömöri Múzeum gyűjteményét.

³³ A Gömöri Múzeumban 1999. október 8-án megnyitott Tompa emlékkiállításán kiállított tárgyak jelentős része is az ő tulajdona. Rácz Győző munkásságára vonatkozóan lásd *Bodnár Mónika*, 1999.

A magyarországi Gömörben felelhető Tompa-kultuszról szólva feltétlenül meg kell említeni azt is, hogy a bánrévei Általános Iskola 1993. június 19-én felvette Tompa Mihály nevét,³⁴ s azóta ott is hűen ápolják a gömöri költő emlékét.

IRODALOM

Arany János

1900 Összes munkái XII. Levelezése író barátaival II. Franklin –Társulat Budapest

1975 Összes művei. Szerk.: *Keresztury Dezső* XV. kötet. Levelezés I. Akadémiai Kiadó Budapest.

Bodnár Mónika

Kitüntetés Rácz Győzőnek. Tiszavirág – Gömörország. Különszám

Dobosy László

1988 Megkerült Tompa Mihály emléktáblája Susán. In.: Lakóhelyünk Ózd. 12. 132–133.

Kálniczky Géza

Tompa és Reményi. Irodalomtörténet

Kálniczky Vilma

Gondolatok. Rimaszombat

1938 Üzennek a gömöri bércek

Kéki Kajos

Tompa Mihály. Budapest

É. Kovács László

1991 A Tompa Mihály Emlékbizottság a Gömör-kutatás szolgálatában. In.: Eredmények és feladatok. Szerk.: *Ujváry Zoltán*. Gömör néprajza XXX. Debrecen. 89–95.

Miklós Róbert–Kováts Dániel

Tompa Mihály útja. Miskolc

Rácz Győző

1992 Tompa Mihály Emlékfa Kelemérben. In.: Múzeumi Kurír Tompa Mihály Emlékszám születésének 175. évfordulóján Debrecen, 69–74.

Szász Károly

1870 Tompa Mihály életrajza. In.: Tompa Mihály összegyűjtött költeményei. Kiadták barátai *Arany János, Gyulai Pál, Lévy József* és *Szász Károly*. Pest

Tompa Mihály életrajza

In: Tompa Mihály összegyűjtött költeményei. Kiadták barátai *Arany János, Gyulai Pál, Lévy József* és *Szász Károly*. Budapest

Tompa Mihály

Halotti emlékbeszédek, (orációk) néhány utófohással. Miskolcz

³⁴ *Ujváry Mária*, 1993.

Tompa Mihály levelezése I.

1839–1862. II. 1863–1868. Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Bisztray Gyula.

A magyar irodalomtörténetírás forrásai 6. Akadémiai Kiadó, Budapest

Ujváry Mária

1993 Tompa Mihály nevét vette fel a bánrévei általános iskola. Gömöri Hírmondó

IV. évf. 4. sz. július–augusztus 2–3.

Váczy János

Tompa Mihály életrajza. Budapest